

„comunicare didactică”; stabilirea relațiilor de interacțiune dintre actul de comunicare și tipologia strategiilor didactice; stabilirea relațiilor de interacțiune dintre actul de comunicare și tipologia strategiilor didactice.

Bibliografie

1. Cojocaru-Borozan, M., *Teoria culturii emoționale. Studiu monografic asupra cadrelor didactice*, Tipografia UPS „Ion Creangă”, Chișinău, 2010.
2. Cozărescu, M., Căce, C., Ștefan, L., *Comunicarea didactică. Teorie și aplicații*, Editura ASE, București, 2003.
3. Cuceș, C., *Pedagogie*, Polirom, Iași, 1998.
4. Ezechil, L., *Comunicarea educațională în context școlar*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2002.
5. Iacob, L., „Comunicare didactică”, în *Psihologie școlară*, Polirom, Iași, 1998.
6. Pâslaru, Vl., *Introducere în teoria educației literar-artistice*, Museum, Chișinău, 2001.
7. Vianu, T., *Arta prozatorilor români*, Hyperion, Chișinău, 1991.

SUBSTANTIVE PROPRII – ELEMENTE COMPONENTE ALE UNITĂȚILOR FRAZEOLOGICE. O PERSPECTIVĂ DIDACTICĂ

*Nina STRATAN, dr., conf. univ.,
Violeta MATIEȚ-PARASCHIV, dr., conf. univ.*

Summary

The present article deals with the analysis of a special type of stable joints of phrases - phraseological units or phraseological expressions, and from their category we have selected only the phrasologies that attest to their own substantive composition. The authors have brought examples demonstrating the presence of nouns in all phrases.

Although the phraseological units form a whole by their lexical-semantic value, in the case of those who attest in their structure their own noun, we can say that the noun has a substantial role in the "decoding" of the whole as meaning, figurative or own.

Studying them during the gymnasium cycle through an optional course would contribute to the development of the students' general culture, to the development of creativity and would allow the application of knowledge from different fields (history, physics, chemistry, biology, mythology), thus calling for interdisciplinarity

Orice limbă cunoaște expresii, locuțiuni, îmbinări de cuvinte valoarea lexicală a cărora se îndepărtează mai mult sau mai puțin de sensurile fiecărui cuvânt luat aparte. Ele constituie un tezaur bogat, în care s-a înveșnicit pentru totdeauna înțelepciunea poporului, experiența de viață și modul de gândire al acestuia.

Unitățile frazeologice ale unei limbi pot fi clasificate și studiate din diverse puncte de vedere, începând cu originea și structura lor și terminând cu distribuția stilistică sau cu apartenența acestora la anumite domenii de activitate.

Frazeologismele formează, după afirmațiile lui Mihai Eminescu, „adevărata bogăție a limbii” și „dau fiecărei limbi o fizionomie proprie”.

Spre deosebire de cuvânt, care denumește, de regulă, noțiuni concrete, frazeologismul reflectă atitudinea vorbitorului față de aceste noțiuni, imprimă comunicării o notă metaforică și psihologică.

În structura tuturor tipurilor de unități frazeologice din limba română întâlnim substantive proprii. În continuare vom urmări structurile cu aceste elemente.

Așadar, unitățile frazeologice substantive ce au în componență substantive proprii formează următoarele modele structurale:

1. Substantiv în nominativ + articolul substantival „lui” + substantiv propriu:

Varga lui Dumnezeu, Sabia lui Dumnezeu, Călcâiul lui Ahile.

2. Substantiv + prepoziție + substantiv propriu: *neam de după Adam.*

3. Substantiv propriu + adjectiv substantivizat: *Stan Pățitul.*

4. Substantiv în nominativ + substantiv propriu în G.: Firul Ariadnei, Nasul Cleopatrei.

După cum menționează lingvistul Gh. Colțun [2, p. 96], frazeologismele substantivale cu structura de la punctul (1) nu sunt prea numeroase în limba română, cea mai mare parte dintre ele fiind împrumutate din alte limbi (de obicei, din limbile greacă sau latină). Ele provin din surse diferite :

a) mitologice: *călcâiul lui Ahile* „loc slab, vulnerabil al cuiva”;

b) biblice: *arca (sau corabia) lui Noe* „îngrămădire de oameni și animale”;

c) itorice: *sabia lui Damocles* „pericol mare care amenință permanent pe cineva”;

d) literare: *patul lui Procust* „constrângeri aplicate asupra cuiva”;

e) științifice: *oul lui Columb*, se spune când cineva are pretenția că și el ar fi rezolvat o problemă, care părea greu sau imposibil de rezolvat, după ce altul a dezlegat-o.

Lingvistul român St. Dumistrăcel numește aceste exemple „frazeeologisme comune cu alte limbi” [5], iar după un studiu aprofundat în acest domeniu și după rezultatul cercetărilor făcute în domeniul traducerii idiomelor, V. Soloviov stabilește trei grupe de frazeologisme și pe acestea le numește *frazeeologisme internaționale* sau *naturale* (care, în viziunea lui cuprind expresiile idiomatice și tot materialul paremiologic comun pentru majoritatea limbilor europene, expresiile biblice și cele din literatura clasică universal) [după 2, p. 157]. Aceste clasificări sunt făcute după un alt criteriu, și anume clasificarea frazeologismelor după origine. Dar, și aici, la un studiu mai aprofundat al fenomenului, observăm că și această clasificare, ca și altele ce țin de capitolul frazeologie, diferă de la un lingvist la altul.

Trebuie să menționăm că există o serie de unități frazeologice, cu substantive proprii ca elemente componente, formate pe teren

românesc. Și aici atestăm toate tipurile de frazeologisme: substantivale, adjectivale, verbale, adverbiale: *cuiul lui Pepelea* „motiv, pretext pentru a stingheri mereu pe cineva”, *a trimite de la Ana la Caiafa* „a trimite pe cineva de la unul la altul, fără a-i rezolva problemele”, *a nu avea (sau a fi fără) nici un Dumnezeu* „a nu mai avea niciun sens, nici o valoare”, *Dunăre de mânios sau mânios Dunăre* „foarte supărat, supărat foc”, *a fura ca în codru (sau ca în codrii Vlăsiei, ca în pădure)* „a fura mult, cu îndrăzneală, fără teamă”.

Și în componența unor unități frazeologice adjectivale atestăm substantive proprii. De exemplu: *a avea pe Scaraoțchi într-însul* „a fi șiret, viclean”; *Dunăre de mânios sau mânios Dunăre* „foarte mânios, turbat de mânie”; *(a fi) varga lui Dumnezeu* „(a fi) aspru, crunt”; *a fi omul (sau om al) lui Dumnezeu* „a fi, a se purta conform moralei creștine, a fi bun, cinstit; *a fi teleleu Tănase* „a fi zăpăcit, prost”; *a fi (sau a trăi) cu (sau în) frica lui Dumnezeu* „a fi (sau a trăi) în respectul poruncilor lui Dumnezeu; a fi credincios”. Acestea exprimă trăsături sau caracteristici specifice omului și se utilizează în contexte cu referire la persoane. De cele mai multe ori, nici nu ne dăm seama că sunt frazeologisme adjectivale, deoarece sunt, nemijlocit, utilizate pentru a caracteriza o persoană.

În cadrul unităților frazeologice verbale se întâlnesc substantive proprii, care, la rândul lor, sunt elementele ce contribuie la nuanțarea stilistică a expresiei luată în întregime. De obicei, aceste substantive sunt pilonul lexical care contribuie la „decodificarea mataforică” a unității frazeologice. Exemple: *a se duce către Domnul* „a muri”; *a se duce (sau a pleca) în plata Domnului (sau a lui Dumnezeu)* „a se duce (sau a pleca) unde vrea, unde știe”; *l-a iertat Dumnezeu* „a murit”; *a veni (sau a se pune) (Moș) Ene pe la gene sau a se pune Enache pe gene* „a i se face somn cuiva, a picoti”.

Unități frazeologice adverbiale cu substantive proprii: *din an în Paști* sau *din Paști în Paști* sau *din Paști în Crăciun* „foarte rar”;

la mama dracului (sau a ciorilor) „foarte departe, la capătul pământului, la dracu-n praznic”; *la Paștile cailor* „niciodată”.

Există o serie de unități frazeologice care nu pot fi încadrate la vreo categorie gramaticală, adică unități frazeologice substantivale, adjectivale, verbale sau adverbiale. Aceste exemple se pot încadra în clasificarea *după origine* sau *frazeologisme asemănătoare după structură cu propoziții*.

Uneori, însă, acestea sunt considerate frazeologisme sau expresii idiomatice, neîncadrate la vreo categorie gramaticală, deoarece nu pot fi „decodificate” ca o singură parte de vorbire: substantiv, adjectiv, verb, pronume, adverb etc. Drept exemplu putem aduce: *a lăsa în plata Domnului* (sau *a lui Dumnezeu, a sfântului*) (pe cineva sau ceva) „a nu se mai ocupa (de cineva sau de ceva), a lăsa în voia soartei (pe cineva sau ceva)””; *a lua drept literă de Evanghelie (sau de lege)* „a considera ceva drept sfânt, drept întruchiparea adevărului”; *ca în (sau la) turnul Babilonului (sau turnul lui Babel)* „se spune despre o situație în care oamenii nu se înțeleg, având fiecare altă părere”.

Analizând toate exemplele de frazeologisme cu substantive proprii, putem spune că expresivitatea acestora se datorează anume substantivului. Apelând la o imagine „poetică” ne orientăm, conștient sau nu, anume spre acest element – parte componentă a unității frazeologice.

Prin prezența unei figuri de stil în structura frazeologismului, deja se subliniază „comportamentul stilistic” pe care îl are expresia în întregime și, bineînțeles aspectul semantic, care este mult mai pronunțat decât în cazul unui singur lexem, cum ar fi cel al unei părți de vorbire, ca în exemplele de mai sus.

Ca elemente componente ale unităților frazeologice sunt înregistrate substantive proprii și, în dependență de câmpul semantic din care fac parte acestea, ele dau denumirea întregii formațiuni lexicale – frazeologismului (mitologice, istorice, biblice etc.).

Această clasificare, și anume, *după origine*, a frazeologismelor are o diversitate aparte.

Dar cea mai accesibilă pentru studierea frazeologismelor în cadrul programului gimnazial de studiu al limbii române ni se pare clasificarea făcută de lingvistul Gh.Colțun, care propune următoarele tipuri de frazeologisme generale: frazeologisme de origine mitologică, frazeologisme de origine biblică, frazeologisme de origine istorică, frazeologisme de origine științifică și filosofică [2, p. 157].

Vom adapta această clasificare pentru a scoate în evidență și tipul, dar și importanța lexicală și stilistică a substantivului propriu, ca element component al unității frazeologice și câmpul semantic din care face parte acesta.

Substantive proprii de origine mitologică. Din această categorie de unități frazeologice trebuie să menționăm, în primul rând, unitățile frazeologice substantivale care au în structura lor un substantiv propriu din mitologie. Aceste unități frazeologice sunt numite de unii lingviști, „generale”, adică specifice pentru majoritatea limbilor de pe glob, numite și „internaționale” [2, p. 157].

Acestea provin din legende și mituri antice sau religioase. Sunt numite de unii autori „formule sau clișee internaționale”: *cămașa lui Nessus* „expresia care simbolizează o pasiune mistuitoare de care omul nu se poate descătușa”; *călcâiul lui Ahile* „locul vulnerabil, punctul nevralgic al unei persoane”; *cutia Pandorei* „sursă de nenorociri mascată de aparențe atrăgătoare”; *pasărea Phoenix* „ceva ce dispare spre a apărea, simbol al reînnoirii veșnice”; *(a fi) între Scylla și Caribda* „(a fi între) două mari primejdii”; *chinurile lui Thantolos* „persoană care nu se poate bucura de bunurile sale, sau care își vede mereu spulberate dorințele tocmai în clipa când erau mai aproape de realizare”; *a fi Ianus cu două fețe* „om duplicitar, cu două fețe”.

Substantive proprii de origine biblică

La rândul lor, unitățile frazeologice care au în componența lor substantive (comune și proprii) din acest câmp semantic, sunt nume frazeologisme de origine biblică și fac parte din categoria frazeologismelor generale [2, p.157].

Amintim aici o serie de unități frazeologice cu substantive proprii de origine biblică: *arca (corabia) lui Noe* „o îngrămădire de oameni sau obiecte multiple și disperate”; *a trimite de la Ana la Caiafa* „a trimite pe cineva de la unul la altul, fără a-i rezolva problemele”; *de la Adam și Eva* „de demult”; *(a fi) Toma necredinciosul* „om neîncrezător, care nu crede decât ceea ce vede el singur”; *turnul Babel* „o construcție gigantică, o amestecătură de lucrui sau de idei confuze, o întreprindere temerară sortită eșecului, o reuniune haotică unde toți vorbesc fără să se poată înțelege și, în general, o confuzie, o încâlceală enormă”.

Tot în această categorie pot fi înscrise și unitățile frazeologice care atestă în componența sa substantivul propriu **Dumnezeu**. Asemena expresii trebuie să le considerăm „naționale sau exotice”, cum le numește lingvistul rus V.Soloviov, când face clasificarea frazeologismelor după origine. V.Soloviov, în baza rezultatelor cercetărilor făcute de diferiți lingviști în domeniul traducerii idiomelor, stabilește trei grupe convenționale de frazeologisme: 1. frazeologisme internaționale sau naturale; 2. frazeologisme zonale; 3. frazeologisme naționale sau exotice [după 2, p. 157].

Frazeologismele naționale sau exotice sunt specifice unei limbi și sunt intraductibile. Așadar, cele care atestă în componența lor substantivul propriu Dumnezeu, le putem numi specifice culturii, istoriei credinței poporului nostru și, care, la rândul lor, sunt intraductibile.

Dacă e să le încadrăm într-o clasă anume de unități frazeologice, aici vom întâlni dificultăți, deoarece „la decodificare”, acestea nu țin de vreo parte de vorbire, ci pot avea echivalent și o altă expresie sau o îmbinare de cuvinte: *a lăsa pe cineva în plata (sau în*

știrea) lui Dumnezeu „a nu se mai ocupa de cineva, a nu-i mai purta grija, a-l lăsa în pace”; *a nu avea (sau a fi fără) nici un Dumnezeu* „a nu mai avea niciun sens, nici o valoare”; *bătut de Dumnezeu* „năpăstuit, nenorocit”; *Dumnezeu să-l ierte (sau să-l odihnească)*, formulă prin care se invocă îndurarea lui Dumnezeu pentru cei morți; *omul lui Dumnezeu* „om bun, cinstit”; *parcă (l-)a prins (sau l-a apucat) pe Dumnezeu de (un) picior*, se spune despre cineva care are o mare și neașteptată bucurie; *până (când) ajungi la Dumnezeu, te mănâncă sfinții* „până să ajungi la cel mare, trebuie să-i înfrunți pe slujbașii cei mici, care îți pun piedici”; *a-l lua pe cineva moartea (sau Dumnezeu)* „a muri”; *i-a pus Dumnezeu mâna în cap*, se spune când cineva a avut noroc; *a-l lăsa pe cineva în mila Domnului* „a nu se mai interesa pe cineva, a-l lăsa în voia soartei”; *a-l lăsa în plata Domnului; Dumnezeu cu mila!*, se spune pentru a exprima neputința de a ieși din ..., resemnarea în fața unei situații grele; fie ce-o fi!; *unde (sau pe ce) pune el mâna, pune și Dumnezeu mila*, se spune despre cel priceput, căruia îi merg toate bine.

Substantive proprii de origine istorică. Formarea unor expresii frazeologice poate fi explicată cu ajutorul unor fapte sau evenimente din trecutul istoric al poporului, având un deosebit accent național. Acestea sunt numite, după cum am menționat mai sus, unități frazeologice „neaoșe”, sau formate pe teren românesc. Ele sunt indispensabil legate de cultura, tradiția, religia sau spiritul național și reflectă aceste aspecte.

Există o serie de frazeologisme istorice, cunoscute în plan internațional. Printre acestea pot fi enumerate: *sabia lui Damocles* „primejdie ce te amenință mereu”; *a descoperi America* „se spune în bătaie de joc despre cineva care se laudă cu un lucru știut de toată lumea”; *a trece Rubiconul* „hotărârea de a înfrunța o primejdie”; *judcata lui Solomon* „sentință ingenioasă; un arbitraj înțelept, pentru rezolvarea unei dileme care solicită multă ascuțime de minte”; *a avea rude la Ierusalim* „a găsi protectori într-un loc important; a avea pile”.

Substantive proprii din cadrul unităților frazeologice livrești

Respectivele frazeologisme se prezintă ca niște amintiri ale titlurilor, expresiilor apărute mai întâi într-o operă literară. La analiza exemplurilor de unități frazeologice din această categorie, putem menționa că acestea sunt, de obicei, unități frazeologice substantive care înregistrează în structura lor substantive proprii care provin din surse livrești.

Drept exemple putem aduce unități frazeologice formate pe teren românesc, care au un colorit stilistic mai deosebit: *anteriul lui Arvinte* „care strică într-o parte, spre a drege, chipurile, în altă parte”; *cuiul lui Pepelea* „motiv, pretext pentru a stingheri mereu pe cineva”; *capul lui Moțoc* vrem „”; *cine a auzit pe Păcală cunoaște și pe Tândală*, se spune când cineva cunoaște două persoane nedespărțite.

Unitățile frazeologice livrești sunt cunoscute cititorului și vorbitorului cult al limbii române, cunoscător al literaturii și culturii românești și fac parte din stilul livresc.

Evident că „biografia” acestor unități frazeologice este necunoscută pentru vorbitorii de rând ai limbii române, iar dacă ne referim la programa școlară, și, mai ales, la aspectul predării frazeologismelor în cadrul orelor de limba și literatura română în clasele gimnaziale, nu știm dacă avem vreo posibilitate de a intra în amănunte științifice sau etimologice.. De multe ori, profesorul de limbă și literatură română va trece cu vederea aceste amănunte, curiozități, pe care, poate, nici nu le cunoaște personal sau din cauza lipsei de timp.

Tot aici trebuie să aducem și niște exemple de unități frazeologice internaționale din surse literare, unele, din trecutul mitologic, altele – din surse literare mai noi: *limbile lui Esop* „posibilitatea de a prezenta același lucru sub două aspecte opuse: alb și negru, bine și rău, laudă și critică”; *grădinile Armidei* „un loc de desfătare”; *lampa lui Aladin* „puterea miraculoasă a cuiva de a

îndeplini lucruri mărețe, minunate”; *castele în Spania, surâsul Giocondei*.

Substantive proprii în cadrul unităților frazeologice științifice și filosofice

Frazeologismele acestea au un caracter terminologic, mai ales în limba vorbită. Ele au origine științifică sau filosofică.

Acestea au la origine un fapt real sau denumesc fapte concrete din lumea ambiantă sau unități conotative, motivate, în cazul când vorbitorul își exprima atitudinea față de un fapt concret din viață.

Pe parcurs, unele din ele, odată cu evoluția socială și istorică a societății, își pierd sensul incipient, rămânând doar cu semnificația unei „unități conotative care exprimă atitudinea vorbitorului față de realitatea concretă” [7]: *butoiul lui Diogene, lampa lui Diogene, măgarul lui Buridan, mărul lui Newton, oul lui Columb*.

În literatura de specialitate, aceste unități frazeologice sunt clasificate după criteriul originii și sunt numite 1) frazeologisme de origine biblică, 2) frazeologisme de origine mitologică, 3) frazeologisme de origine istorică, 4) frazeologisme de origine literară și 5) frazeologisme de origine științifică și filosofică [2, pp. 157-158].

E de la sine înțeles că substantivul propriu este acel care contribuie la „decodificarea” întregului ca sens și tot el „dictează”, într-un fel sau altul, clasificarea acestor unități lingvistice.

După cum observăm, anume substantivul poate fi numit „axa” expresiei, atunci când decodificăm sensul. La origini, sensul expresiei frazeologice poate fi motivat, are o sursă inspirată din realitate, dar cu timpul ajung a fi unități utilizate cu sens figurat, astfel pătrunzând în fondul unităților frazeologice ale limbii.

Expresiile de felul celor menționate mai sus sunt întâlnite în vocabularul unor buni cunoscători de limbă română și celor cu o pregătire mai selectă. Ele nu trebuie să lipsească nici din vocabularul unui profesor de limba și literatura română, care este factorul decisiv

în formarea unui elev cu o cultură generală, și nu numai în studiul limbii române.

Aici trebuie să menționăm că studiul acestor locuțiuni și expresii în cadrul disciplinei școlare limba și literatura română, mai ales la nivel liceal, ne permite să vorbim despre interdisciplinaritate. Prin explicarea, studierea și utilizarea acestor fapte de limbă nu facem decât să avantajăm dezvoltarea intelectuală a elevilor, nu numai la nivel de comunicare.

Astfel, contribuim la dezvoltarea culturii generale a elevilor, dezvoltăm creativitatea și permitem aplicarea cunoștințelor din diferite domenii (cunoscute din orele de istorie, fizică, chimie, biologie, mitologie), apelăm la interdependența dintre diferite culturi.

Fiind o formă a cooperării între discipline diferite, cu privire la o problematică a cărei complexitate nu poate fi surprinsă decât printr-o convergență și o combinare a mai multor puncte de vedere, după cum o definește Constantin Cucoș și alți pedagogi, interdisciplinaritatea este un concept discutat pe larg în literatura de specialitate. Este privită ca o modalitate de organizare a conținuturilor învățării și ca o conexiune de limbaje explicative menite să spargă granițele între discipline. Astfel, interdisciplinaritatea presupune două puncte de plecare forte: o cultură interdisciplinară bogată a cadrului didactic; o muncă consecventă și serioasă în echipă.

Didactic, conținuturile mai multor discipline sunt organizate din perspectiva intercondiționărilor tematice, definește cercetătorul Nicolescu. Prin urmare, termenul interdisciplinaritate are o semnificație complexă și nu trebuie, în plan didactic, privită doar ca ceva ce există, se formează la mai multe discipline [6, p. 53].

Așadar, prin studierea unităților frazeologice de tipul celor propuse anterior, considerăm că vom contribui atât la dezvoltarea competenței de comunicare orală, cât și la dezvoltarea intelectuală, socială, emoțională, estetică a elevilor, vom cultiva încrederea în

forțele proprii și vom forma spiritul de competiție pentru un studiu mai aprofundat în diferite domenii științifice.

Bibliografie

1. Berg, I., Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre, Editura Vestala, București, 2005.
2. Colțun, Gh., Frazeologia limbii române, Editura Arc, Chișinău, 2000.
3. Comșulea, Elena, Teiuș, Sabina, Șerban, Valentina, Dicționar de expresii și locuțiuni, Editura Știința, Chișinău, 1998.
4. Condrea, C., Evrica! Pagini de mitologie și istorie antică în cuvinte și expresii celebre, Editura Lumina, Chișinău, 1976.
5. Dumitrăcel S., Lexic românesc. Cuvinte. Metafore. Expresii, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.
6. Nicolescu, B., Transdisciplinaritatea: Manifest, traducere din limba franceză de Horia Mihail Vasilescu, Junimea, Iași, 2007.
7. Savin-Zgardan, Angela, Aspectul intercultural în clasificarea unităților polilexicale stabile, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, 2016. [accesat decembrie 2018].Disponibil pe Internet: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/47273/gscholar